

VEJLEDNING I BEVARING AF
BYGNINGSKULTUREN I NYBORG BYKERNE

HISTORICISTISKE FACADER

Nyborg
KOMMUNE

INDHOLD

INDLEDNING	2
HISTORICISMENS MANGFOLDIGHED	3
<i>Teglstenen får et come-back</i>	3
<i>Nyborg Rådhus: Dansk renæssance og europæisk nygotik</i>	5
<i>Vestervoldgade 4: Nygotik</i>	5
<i>Adelgade 9: Italiensk nygotik og nyrenæssance</i>	6
<i>Nørrevoldgade 49: Nyrenæssance</i>	6
<i>Kongegade 8: Senklassicisme med lidt nyrenæssance</i>	7
<i>Adelgade 7: Senklassicisme eller nyrenæssance</i>	7
<i>Kongens Bastionsvej 3: Schweizerstil</i>	7
<i>Arkitekt August Colding og historicismen</i>	8
MANGFOLDIGE STILELEMENTER	11
<i>Nyborg Rådhus: Dansk renæssance og europæisk nygotik</i>	11
<i>Vestervoldgade 4: Nygotik</i>	13
<i>Adelgade 9: Italiensk nygotik og nyrenæssance</i>	6
<i>Nørrevoldgade 49: Nyrenæssance</i>	6
<i>Kongegade 8: Senklassicisme med lidt nyrenæssance</i>	7
<i>Adelgade 7: Senklassicisme eller nyrenæssance</i>	7
<i>Kongens Bastionsvej 3: Schweizerstil</i>	7
<i>Brutalismen</i>	15
<i>Torvet 1: Rådhusudvidelsen</i>	15
<i>Nørregade 9 - Baggersgade 7: Nyborg Apotek</i>	19
<i>Vestervoldgade 11-23: AB Holmegården</i>	20

INDLEDNING

Vejledningen vedrørende historiske facader i Nyborg bykerne har flere formål:

- At fortælle om historicismen som reaktion mod klassicismen som den eneherkende stilart – med genopdagelse og brug af de store europæiske stilarter: romansk stil, gotik, renæssance, byzantinsk, schweizerstil mm. – og i den sidste periode, nationalromantikken, med brug af vores egen nationale bygningskultur fra middelalder, renæssance og barok.
- At fortælle om historicismens indtog i Nyborg, hvorledes stilarterne blev blandet, og hvorledes de røde facader af blankt murværk blandede sig med byens pudsede og pa-stelfarvede facader.
- At fortælle om, hvordan nye materialer og en blomstrende håndværkerkultur smittede af på byens facader.
- At understøtte og supplere den digitale bygningsregistrant, hvor samtlige forhuse i Nyborg bykerne er beskrevet i tekst og billeder.

Der er udarbejdet fire vejledninger: Den første er til det enkelte hus – DIT HUS, de tre andre er beskrivelser af de vigtigste arkitekturperioder i Nyborg bykerne, KLASSICISTISKE FACADER, HISTORICISTISKE FACADER og MODERNISTISKE FACADER. Den digitale bygningsregistrant udgør det centrale udgangspunkt for alle vejledninger og er introduceret i DIT HUS på side 4-5.

Vejledningerne adresserer husene i Nyborg bykerne med råd om, hvordan de bedst vedligeholdes og renoveres i overensstemmelse med bevaringsværdierne. De henvender sig til dig som husejer eller håndværker, men også til politikere, kommunale sagsbehandlere, ejendomsmæglere og interesserede borgere, hvor de skal lette arbejdet og kommunikation mellem alle parter.

Vejledningerne kan findes på den digitale Kulturarvsmasterplan på Nyborg Kommunes hjemmeside, desuden også i trykt udgave på Nyborg Lokalhistorisk Arkiv og i Teknik, Miljø og Erhverv, Nyborg Kommune.

HISTORICISMENS MANGFOLDIGHED

"Arkitekturen i den historicistiske periode 1850-1915 var et opgør med den romersk-græske klassicisme, som havde præget bybilledet i århundrede inden. Historicismen er - kort fortalt - karakteriseret ved, at man øser frit af fortiden i tid og rum. Man hentede nu sin inspiration såvel fra tidligere tiders arkitektur, middelalderens gotik, 1500-tallets renæssance eller 1700-tallets barok, som fra forskellige lande, både fra de store kulturlande som Italien, Frankrig, England og Tyskland og fra dengang mere ek-sotiske steder som Schweiz, Mellemøsten og Asien." (Citat: Peter Dragsbo og Jeanne Brüel i: Historicismens huse. En bevaringsguide 1850-1915, side 17. Bygningskultur Danmark 2017).

Historicismen er blevet kaldt for "stilforvirringens tid". I starten omkring 1850 var man da også lidt usikre på, hvad der var gotik eller renæssance. Men da kunsthistorien fra omkring 1870 øgede kendskabet til de europæiske stilarter historie og eksempler, var arkitekterne helt klar over, hvad de havde til rådighed. Det nye var valgfriheden, men samtidig var man klar over, at de forskellige stilarter passede bedst til forskellige formål. Gotik passede godt til kirkelige bygninger, mens italiensk renæssance passede godt til banker og virksomheder. Romansk stil passede godt til banegårde og fabrikker, fordi de rundbuede vinduer kunne bruges til moderne bygningsformer - mens schweizerstilen med dens budskab om "landlig idyl" egnede sig til fx villaer og badehoteller.

Teglstenen får et come-back

Med "genopdagelsen" af gotikken og renæssancen kom der, efter 200 års puds og kalk et ønske om at bruge synlige materialer i facaderne. En pioner i brugen af rødt tegl i arkitekturen var især arkitekt Johan Daniel Herholdt (1818-1902).

Herholdts første større opgave som arkitekt var opførelsen af Københavns Universitetsbibliotek i 1857-61, og i perioden 1860-75 underviste han ved Polyteknisk Lærestalt kommende ingeniører i Borgerlig Bygningskunst. Hans motto var: "Se med egne øjne og ikke gennem udlandets briller". Dermed mente han, at frem for den græsk-romerske arkitektur

skulle man hente det bedste i vor egen europæiske og danske bygningskultur. Især var han inspireret af norditaliensk teglstensarkitektur, fx. i Siena, Bologna og Verona. Herholdt formåede at få nogle mindre teglværker i Danmark til at producere gode facadesten, formsten, glaserede sten og terra-kotta-ornamenter, hvor teglværkerne indtil da kun havde lavet flensborgsten (små, gule tegl).

Nyborgs historicistiske huse og kvarterer danner derfor med deres "blanke mure" i røde - eller af og til gule - tegl en tydelig kontrast til det klassicistiske centrum. Ikke alle historicistiske facader i Nyborg blev dog opført i røde teglsten. Nogle bygninger blev fortsat opført i en senklassicistisk præget stil med pudsede og malede facader, mens bygninger, der var inspireret af romersk renæssance, ofte kombinerede rødt murværk med cementpudsede gesimser og vinduesindfatninger.

Under alle omstændigheder var historicismen en tid, hvor byens håndværkere fik frihed til at stille deres fagligheder til skue. Det gjaldt ikke kun byens murere, men alle dens håndværkere på hver deres måde. Tidens høje håndværkerkultur blev en væsentlig del af den historicistiske kulturarv.

Oversigt over udbredelsen af historicistiske facader i Nyborg bykerne.

Historicistisk mangfoldighed i Nørrevoldgade: italiensk renæssance, schweizerstil, nyrenæssance og nationalromantik.

Nyborg Rådhus: Dansk renæssance og europæisk nygotik

Nyborg Rådhus er oprindeligt opført af Kong Frederik 2. i årene 1585-86 efter anlægget af det nye torv. Rådhuset blev i 1861-63 udvidet og forøget fra to etager til tre efter tegninger af den københavnske arkitekt Vilhelm Tvede, der i samme periode forbedrede den omfattende renovering af Nyborgs Vor Frue Kirke, der fandt sted i 1871-72.

I den historicistiske periode omtalte man facader som bygningers klædedragter, og man kunne frit vælge den klædedragt, man fandt mest passende for den konkrete bygningstype, og som klædedragt til Nyborgs Rådhus valgte Tvede her en blanding af renæssance og gotik. Det var velkendt, at det gamle rådhus før en istandsættelse i 1737 havde haft kamtakkede gavle med spir, og Tvede har uden tvivl villet bringe denne fortid i erindring.

Den italienske renæssance er brugt til at "forbedre" den originale renæssancebygning med en kvader-pudset underetage afsluttet med et horisontalt bånd. Herpå rejser sig to etager med vinduer i en ensartet taktfast rytme, øverst afsluttet med en taggesims. Foroven er så til gengæld tilføjet en frontispice, der markerer bygningens symmetri, med kamtakkede gavle, prydet med små spir (pinakler) – og tilsvarende motiv blev brugt i husets gavle. Til frontispicen hører et rådhusur med tilhørende klokkespil, hvor klokken er ophængt i en lanterne på toppen af frontispicen. Til understøtning af lanternen placerede Tvede to romanske søjler båret af

volutkonsoller. Klokkespillet havde været ude af drift i mange år indtil 1992, hvor uret blev skadet af lynnedslag. Begge dele blev derefter istandsat, og igen kunne der lyde klokkespil ud over Torvet. Senere er klokkespillet igen blevet tavst.

Taget var på bagsiden beklædt med tegl og på forsiden mod Torvet med skifer, som var et foretrukket tagmateriale under historicismen. I 1983 blev denne skiferbeklædning dog udskiftet med det nuværende tegltag.

Mere om stilelementerne side 11-12.

Vestervoldgade 4: Nygotik

I Vestervoldgade 4 er den historicistiske klædedragt inspireret af gotikken med spidsbuet indgangsparti og spidsbuefriser over vinduer og under frontispicen samt pibeblændinger i frontispicen. Huset blev opført 1888 af "Logen St. Oluf" med en facade opbygget stramt symmetrisk om midterpartiet forsynet med en roset og inskriptionen: IOGT (International Organisation af Good Templars), en international afholdsbevægelse, som "Logen St. Oluf" var tilknyttet. Det er måske det lidt højtidelige indhold, der har inspireret til den middelalderlige stil?

Mere om stilelementerne side 13.

Adelgade 9: Italiensk nygotik og nyrenæssance

Adelgade 9 er opført 1896 for bagemester Frederik Vilhelm Hansen og har skullet udtrykke både modernitet og rigdom. Der er derfor et væld af detaljer, karnapper, hjørnetårne og tagrytter m.m. I Adelgade 9 er den historicistiske klædedragt generelt inspireret af middelalderen, især norditaliensk teglstensarkitektur på overgangen mellem gotik og renæssance. Samtidig spiller bygningen også sammen med den gotiske Vor Frue Kirke længere oppe ad gaden.

Mere om stilelementerne side 14.

Nørrevoldgade 49: Nyrenæssance

De to huse, Nørrevoldgade 49 og 51 er opført 1894-95 af hhv. murermeister A. Andersen og tømmermeister Chr. F. Christensen. Huset ligger på nordsiden af Nørrevoldgade, som er en af Nyborgs flotteste historicistiske helheder.

Bygningen fremtræder med en dobbeltfacade, symmetrisk opbygget omkring et midterfelt på fire fag, som deles af de to huse med hver deres indgangsdør. Dernæst har hvert hus et bredt, fremskudt parti, en risalit, på tre etager med trefagsvinduer i nederste to etager og et afvigende vindue i øverste etage. Yderst i hvert hus et bredt fag med tofagsvinduer.

Hele kompositionen bygger videre på klassicismens principper om symmetri, ens vinduesbredde og dørbredde over hinanden adskilt af gennemgående murpiller; dog uden klassicismens faste rytme og med en afvigende vinduesbredde øverst i risalitten. Facaden fremstår som et overdådigt bindeled mellem klassicisme, senklassicisme og historicisme.

Mere om stilelementerne side 15.

Kongegade 8: Senklassicisme med lidt nyrenæssance
Hjørnehuset i Kongegade 8 blev opført af bogtrykker og boghandler Claus Maximilian Vilhelm Schønnemann

i 1877. Bygningen er, i modsætning til de fleste historicistiske huse i Nyborg, udformet med pudsede og malede facader, en klædedragt nært beslægtede med byens senklassicisme. Fra starten havde facaden seks store butiksvinduer med spejlglasruder. Facaden er kvaderpudset, dvs. opdelt med fuger således, at det skal minde om murværk opbygget af stenkvadere.

Mere om stilelementer side 16.

Adelgade 7: Senklassicisme eller nyrenæssance

Hjørnehuset Adelgade 7 blev opført 1872-73 for købmand Martin Jensen, der overtog ejendommen i 1873. Facadens klædedragt er overordnet en komposition af stilelementer hentet fra klassisk romersk og florentinsk renæssance tilført stilelementer hentet fra barokken. Facaden er

arrangeret symmetrisk omkring en midterakse og med ensartede vindues- og dørhuller placeret lodret over hinanden. Underetagen er kvaderpudset, og den røde teglstensfacade står som bagtæppe for mangfoldigheden af stilelementer.

Mere om stilelementerne side 17.

Kongens Bastionsvej 3: Schweizerstil

Kongens Bastionsvej 3 blev opført af kancelliråd Martin Peter Sørensen omkring 1889 lige efter sløjfningen af Kongens Bastion 1887. En villa i en etage med et hjørnetårn i to etager mod øst. Villaens røde teglstensfacader er smukt detaljerede på samme måde som mange andre af byens historicistiske facader, men her tilføjet noget nyt kaldet schweizerstilen, en stil kendetegnet ved rigt detaljeret træværk i store udhæng og her tillige i en træveranda mod syd. Denne schweizerstil dukkede i slutningen af 1800-tallet op i Nyborg.

Schweizerstilen var uden forbindelse med den græsk-romerske kulturarv eller den nationale middelalderarkitektur. Den havde rod i alpelandenes træarkitektur, bygningskultur og kunstfærdigt håndværk helt løsrevet fra den akademiske arkitektur og kunstakademiet i København. Den var forbundet med en idyllisk stemning, som mange i samtiden var tiltrukket af.

Schweizerstilen kom mest til udfoldelse i fritliggende huse som her langs Kongens Bastionsvej, samt i kunstfærdige kviste på de sammenhængende husrækker i bykernen.

Arkitekt August Colding og historicismen

August Colding (1874-1941) var Nyborgs toneangivende arkitekt i den sidste periode af historicismen. Hans arkitektur falder i grove træk i tre perioder i takt med ændringer i de nationale arkitekturstrømninger.

Coldings første periode gik med videreførelse af senklassicismen og historicismen, som var de dominerende stilarter i Nyborg fra midten af 1800'tallet. Colding favnede bredt og kunne i samme periode tegne huse i såvel senklassicistiske som historicistiske stilarter.

Læs mere om de klassicistiske stilarter i vejledningen om KLASSICISTISKE FACADER side 21-26.

I en alder af kun 21 år kunne August Colding i 1895 indvi sine første to større historicistiske bygningsværker i Nyborg: Thuesens Tobaksfabrik, i Nørrevoldgade og Arbejdernes Forsamlingshus på hjørnet af Svanedamsgade og Wørishøffersgade. Begge bygningsværker vidner om, at Colding trods sin unge alder havde godt greb om arkitekturhistorien, bygningskulturen og byggeteknikken.

Thuesens tobaksfabrik, Nørrevoldgade i Nørrevoldgade 5, opført 1895. Formsprog: Nyrenæssance.

Coldings anden periode begyndte omkring år 1900, hvor nationalromantikken og inspirationer fra den engelske Arts and Crafts-bevægelse satte nye dagsordener for arkitekturen som en reaktion på industrialismens forarmelse af bygningskulturen og fortrængning af håndværket. Man vendte blikket mod 1700-tallets arkitektur præget af tegtage og småprossede vinduer.

Dette tilbageblik kan virke paradoksalt i forhold til samtidens industrielle udvikling, som var yderst innovativ, og som bragte nye materialer og konstruktionsmåder ind i byggeriet. Ikke mindst udviklingen af jernbetonen kom til at udfordre det traditionelle byggeri og muliggjorde fx flade tage og tagterrasser. Også her favnede Colding bredt og forstod at afspejle samtidens brydninger i sine bygningsværker.

Coldings tredje periode begyndte omkring 1914 med en moralsk opstramning i forhold til historicismens individuelle mangfoldighed. Man ville tilbage til klassicismens faste regler og retningslinjer i en ny udgave kaldet nyklassicismen. Colding befandt sig tydeligvis godt i denne orientering mod det klassicistiske. Her henvises igen til vejledningen om KLASSICISTISKE FACADER side 21-26.

Arbejdernes Forsamlingsbygning på nuværende hjørnet af Svanedamsgade og Wørishøffersgade opført 1895. Siden stærkt ombygget. Formsprog: Nyrenæssance.

Nyborg Elektricitetsværk opført 1907 for Nyborg Kommune.

Formsprog: Nationalromantik, hvor innovative flade tagterrasser båret af jernbeton kombineres med fortidens småsprossede vinduer, og hvor de gængse klassiske ornamentter med rødder i den græsk-romerske antik erstattes af nordiske dyremotiver.

Logen Caritas / Odd Fellow, Nørrevoldgade 60, opført 1904.

Formsprog: Nationalromantik.

Strandvejen 6, oprindeligt Nyborg Kulforretning opført 1910.

Formsprog: Nationalromantisk villastil.

*Baggers Stiftelse, Svanedamsgade 5-7, opført 1913-14.
Formsprog: Nybarok (nationalromantik) med en overdådig nybarok facade.*

*Nørrevoldgade 9, skolebygning opført 1916-17 for Nyborg Kommune.
Formsprog: Nationalromantik/nybarok/nyklassicisme.*

*Bredahlsgade 22-24 og 26-28, Saxtorffs Stiftelse opført 1928.
Formsprog: Nybarok/nyklassicisme.*

MANGFOLDIGE STILELEMENTER

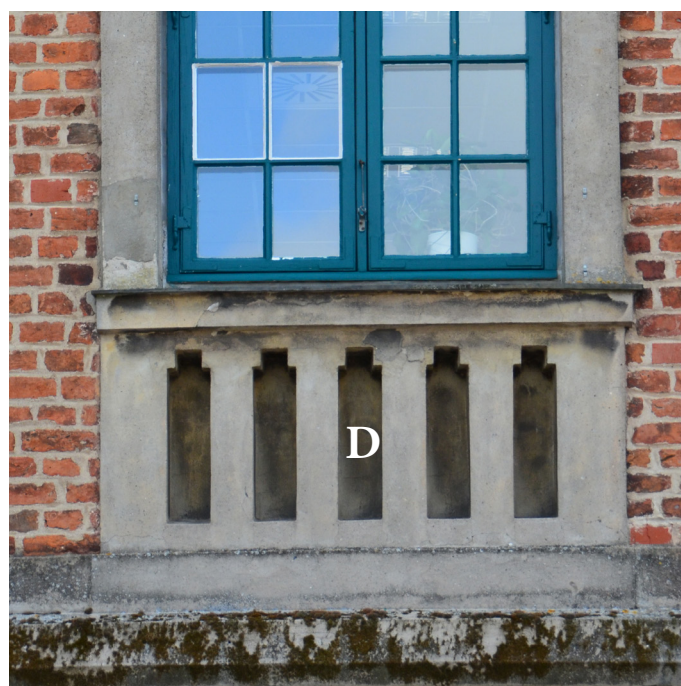
Nyborg Rådhus: Dansk renæssance og europæisk nygotik

Rådhusets facade mod Torvet.

Trekloverornament over indgangsparti.

Pibeblandinger under vinduer.

Rådhusets gavl mod Nørregade.

Lanterne med klokkespil på toppen af frontispicen mod Torvet.

Rådhusets arkitektoniske elementer, A-E:

A

Rundbuede murblændinger. Sådanne tilbagerykkede mur-felter kendes fra vores middelalderlige kirker og herregårde. I gotikken var de oftest spidsbuede, i romansk tid rundbuede.

B

Pinakler. Som noget typisk gotisk blev murblændingerne flankeret af markante, trekantede stave, der fortsætter som pinakler (små spir) over kamtakkerne.

C

Trekløverornament: Typisk gotisk ornament symboliserende treenigheden: Faderen, Sønnen og Helligånden.

D

Pibeblandinger: Små, smalle blændinger tilhørende gotikken. Disse brystningspartier minder på afstand om klassicismens balustradebrystninger bestående af en serie små søjler (balustre).

E

Romanske søjler båret af volutkonsoller og afsluttet af simple ottekantede kapitæler svarende til de romanske terningekapitæler, hvor de nederste hjørner er afrundet ind mod søjleskafet.

Vestervoldgade 4: Nygotik

Vestervoldgade opført 1888.

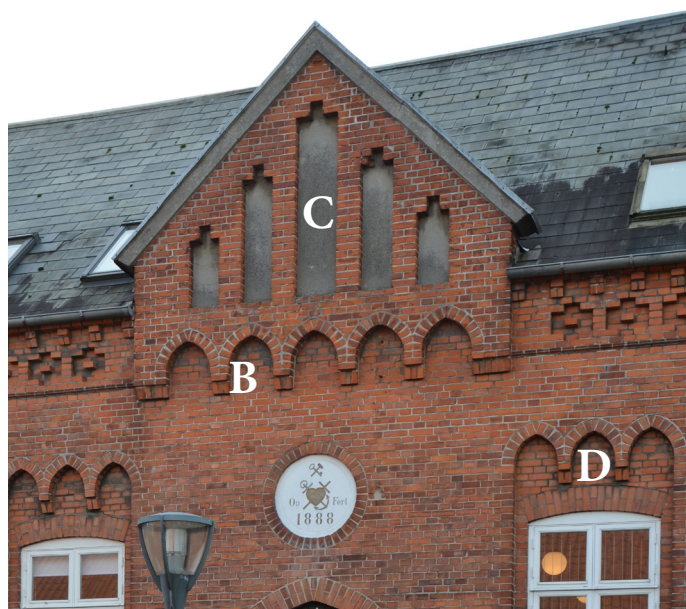
Stilelementer, A-D:

A
Spidsbuet indgangsparti.

B
Middelalderlige buefriser, her bestående af spidsbuer.

C
Trekantet frontispice opdelt af smalle murblændinger, såkaldte pibeblændinger.

D
Vinduer placeret i murblændinger med spidsbuefriser.

Adelgade 9: Italiens nygotik og nyrenæssance

Adelgade 9 opført 1896.

Stilelementer, A-D:

A

Dybte vinduesnicher, der tilfører facaden en tilstræbt tyngde.

B

Vinduer placeret i murblændinger med buefriser, fortrinsvis rundbuefriser.

C

Dobbeltvindue delt af en søjle. Næsten en tro kopi af tilsvarende vinduer i Vor Frue Kirkes klokketårn.

D

Dværgblændinger.

Udsnit af midterpartiet.

Vor Frue Kirke som inspirationskilde.

Nørrevoldgade 49: Nyrenæssance

Nørrevoldgade 49 opført 1894-95 sammen med nr. 51.

Stilelementer A-G:

A
Det blanke murværk af røde teglsten optræder som bagtæppe i facadekompositionen. Facadestenen er præcise maskinfremstillede teglsten forskellig fra vor tids standardformater.

B
Sålbænkegesimser. Disse hvidmalede bånd er såkaldte trukne gesimser opbygget af puds nøjere beskrevet i Slots- og Kulturstyrelsens informationsblade, se stilblad I DIT HUS side 34. I facadekompositionen fremstår disse sålbænkegesimser visuelt som fundamenter for vinduesindramninger og pilastre. Som et håndværksmæssigt raffinement er gesimserne forsynet med forskellige ornamenten under vinduerne.

C
Taggesimser, er lige som sålbænkegesimserne trukne gesimser, her forsynet med konsolornamenter.

D
Pilastre, lodrette trukne bånd opbygget af puds nederst forsynet med en base og øverst af en kapitæl, der begge kan være støbt af gips. I facadekompositionen fremstår disse pilastre som søjler, der bærer taget.

E
Vinduesindfatninger, der lige som gesimserne er opbygget af puds som trukne indfatninger. I facadekompositionen fremstår disse vinduesindfatninger som bærende rammer, der hviler på sålbænkegesimsen.

F
Fordakning, en fremspringende overbygning over vinduesåbninger, der som de øvrige gesimser er opbygget af puds som trukne gesimser. I facadekompositionen fremstår vinduer med indfatninger og fordakninger som små huse på facaden.

G
Vinduesindfatning, en trukket indfatning som E, men her med bueslag, en kurvehangsue, over en ornamenteret blænding.

Kongegade 8: Senklassicisme med lidt nyrenæssance

Kongegade 8 opført 1877.

Stilelementer, A-G:

A

Grove kvadremønstre med dybe fuger, som giver underetagen en tilstræbt visuel tyngde.

B

Fine kvadremønstre med fuger, der blot er ridset i pudsens og som giver overetagen en tilstræbt visuel lethed.

C

Bæltesims mellem under- og overetagen.

D

Taggesims udformet som tandsnitgesims, hvor "tænderne" består af specielle formsten udformet som volutkonsoller.

E

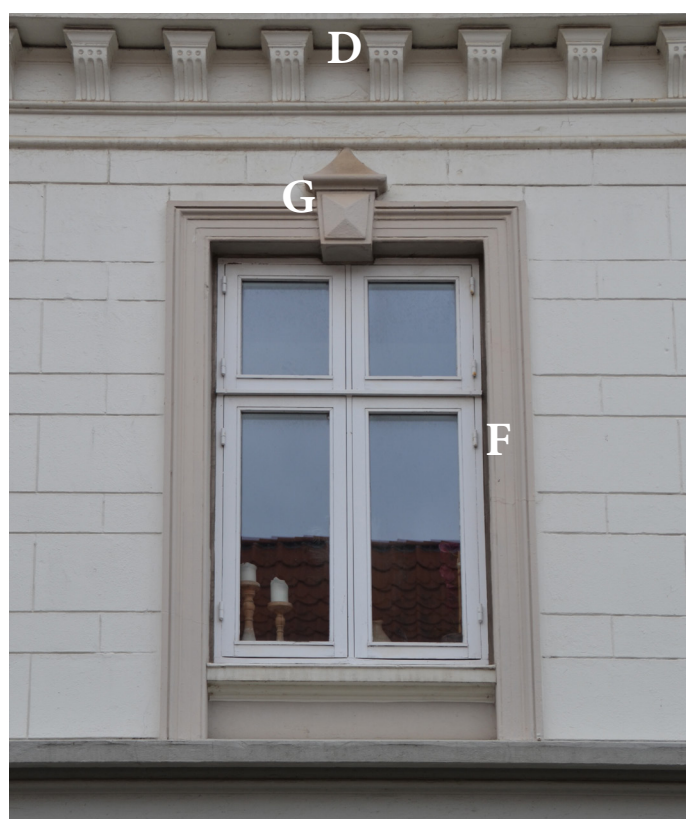
Fladbuestik i kvaderpuds.

F

Vinduesindfatning, en ramme om vinduet, som visuelt hviler på bæltegesimsen.

G

Slutsten, et ornament med reference til den øverste sten i en bue opbygget af tilhugne sten, hvor den øverste sten, også kaldet kilestenen, ofte er blevet fremhævet.

Facadeudsnit.

Adelgade 7: Senklassicisme eller nyrenæssance

Adelgade 7 opført 1872-73

Stilelementer A-I:

A
Bæltesims, der fremtræder som understøttende fundament for vinduerne på 1. sal.

B
Sålbænkesims, der både indgår som vinduessålbænke og danner understøtning af vinduerne på 2. sal.

C
Tandsnitgesims.

D
Tandsnitfrise.

E
Klassicistisk vinduesindfatning renset for dekorationer.

F
Barok vinduesindfatning med forkrøpninger, dvs. med varierende bredde. Øverst med ører, nederst med volutter.

G
Volutkonsol.

H
Fordakning med trekantet frontespice.

I
Vandret fordakning.

Kongens Bastionsvej 3: Schweizerstil

Havesiden af Kongens Bastionsvej 3 opført omkring 1890.

Kongens Bastionsvej 3, opført som fritliggende byhus omkring 1890 lige efter sløjfningen af Kongens Bastion 1887.

Grunlæggende er huset et velkendt historicistisk hus med rigt detaljerede facader af røde teglsten og et tag beklædt med skifer.

Påvirkningen af schweizerstilen kommer til udtryk i de store tagudhæng med dekorative udskæringer i de frie spærrender samt i den rigt detaljerede træveranda i havefacaden.

Velbevaret træveranda med udstråling af materialeglæde og fornemt håndværk.

Skippergade

SPILLEHAL